

Mníšsky habit a laici (Prvá časť)

Lucia Laudoni

23. januára 2023 ✝ Cirkev História

Rytiera spoznáme podľa brnenia, mnícha podľa habitu. Nerozumný je bojovník, ktorý si do arény nevezme zbraň. Prečo mních skladá svoje duchovné brnenie, keď je *ad pugnam a Deo electus* – povolaný Bohom do boja, v ktorom rinčia tie najnebezpečnejšie zbrane – myšlienky?

Veritas et mendacium - pravda a lož

Zoberme si do rúk akúkoľvek bankovku. Darmo má všetky ochranné prvky, pokiaľ na nej chýba číselný údaj – suma, nemá žiadnu hodnotu. Čo ďalej ukrýva náš – slovami starého Rimana – *sacculus*, mešec? Ďalšia bankovka, no roztrhnutá. Dá sa ňou platiť? Nedá.

Uvedené prirovnanie – ako vystrihnuté z detského katechizmu – je lekciami o pravej Cirkvi a jej karikatúrach, falzifikátoch, atrapách. Bohatstvom heretikov sú falošné bankovky. Môžu mať zo desať pravých dogmatických znakov, no ak jedenásty chýba a dvanásty tam nemá čo hľadať, platidlo sa nedá použiť. Stačí odmietnuť jednu dogmu *de fide* a sme *extra Ecclesiam*. Roztrhnutá bankovka nie je falošná – je znehodnotená a „zranená“. To je schizma. Nožnice, ktoré mali moc rozstrihnúť papier, ale na to, aby zničili mincovňu, boli primalé.

Koľkokrát žmolíme v rukách peniaze pokrčené od tisícok rúk a ošumelé ako novembrové ráno! Duchovné platidlá Kristovej Cirkvi bývajú v porovnaní s čerstvou, vtieravou vôňou tlačiarenskej černe z oponentských pamfletov ošúchané, zodraté a pokrstené slzami ako ruženec od prababičky. Ale duchovná mena Cirkvi, modlitba a pôst, na hodnote nestráca.

Čo to má spoločné s mníšskym habitom? Leitmotív by sa našiel. Obchody s karnevalovými kostýmami sú plné nablýskaných falošných pseudo- a polohabitov od výmyslu sveta (vyberú si „larpisti“, filmári, divadelníci, recesisti aj satanisti), zatiaľ čo proti skutočnému tradičnému mníšskemu odevu sa potichučky vedie studená vojna, akoby bol neželaným dedičstvom stredoveku...

Svätý Anton Paduánsky prijíma františkánsky habit.

Zdroj: The Walters Art Museum / art.thewalters.org

Radostný smútok

Čierna farba mníšskeho odevu zdôrazňuje hĺbku pokánia a blízkosť smrti, biela je symbolom čistoty a svetla. Habit je kráľovské rúcho budúceho obyvateľa nebies. Očiam rozmazaným od krikľavých farieb svetských nástrah sa zdá temný a fádny. Aká to lož!

Luctus benedictus. Ten vážny a bachovsky veľkolepý akord smútku v srdciach kontemplatívnych mníchov vôbec nie je nedostatkom radosti, skôr jej doplnením a „nadstavbou“. Mních hľadá vyššiu radosť. Cesta k nej vždy vedie schodiskom smútku. Bez tohto požehnaného smútku by radosť nebola radosťou, iba nepodareným saltom najposlednejšieho stredovekého kaukliara.

Cisterciánsky páter a cirkevný historik profesor Alkuin Schachenmayr vie, že *vestimentum monasticum* zasvätenej osoby je dar, svedectvo, záväzok a znamenie. Otázky, ktoré si kladie vo svojej štúdii *Lay Use of Monastic Clothing* (*Používanie mníšskeho odevu laikmi*) netreba brať na ľahkú váhu. Môže laik žijúci mimo kláštora nosiť mníšsky habit? Blesková a prvoplánová odpoveď je nie, ale... Výskum cisterciánskeho vedca ukazuje, že hranice medzi inštitucionalizovaným a laickým monasticizmom boli v stredoveku veľmi flexibilné a mníšsky odev nepatril iba za múry kláštora. Malo to, prirodzene, svoje plusy aj mínusy.

„Habit poskytoval laikom celý rad možností,“ píše Schachenmayr, „*nosenie* (mníšskeho rúcha) *im pomáhalo sprostredkovane (in a vicarious way) participovať na asketickom živote* (mníšstva s verejnými sľubmi, pozn. naša) *a praktizovať túto spiritualitu s možnosťou kajúcnych alebo dokonca mystických cvičení.*“

Toto naštepenie na strom materského rádu (respektíve afilácia ku konkrétnemu kláštoru) je charakteristickým znakom takzvaných tretích (sekulárnych) rádov. Terciári sa používania habitov v každodennom živote vzdali (v niektorých prípadoch povoľujú svojim členom pohreb *in vestimentis monasticis*), v prvých storočiach svojej existencie však s habitom (alebo aspoň s niektorými jeho časťami) počítali.

Prví terciári považovali svoj habit za dvojité puto – spájalo ich s Bohom a s ich regulou. Obliekali si ho pri modlitbe oficia a na svätej omši, i keď sa im postupom času odporúčalo nefixovať sa na monastický odev mimo chrámu, aby nedošlo k ich nesprávnej identifikácii s členmi prvého a druhého rádu.

Mnísi tretích rádov môžu byť pochovaní v habite svojej kongregácie.

Zdroj: lookandlearn.com

Pustovník na prenájom

Dejiny Cirkvi poznajú celý rad laických adeptov *vitae monasticae* – mystikov a pustovníkov, ktorí dostali od svojich duchovných vodcov požehnanie nosiť *indumenta monastica*, hoci neskladali verejné (slávnostné) sľuby v lone konkrétnej komunity. Mnohí z nich boli neskôr kanonizovaní a žili podľa súkromných mníšskych sľubov. „Všetky uvedené prípady sú legitímne“, píše autor citovanej štúdie a zároveň dodáva, že Cirkev si vždy uvedomovala nebezpečenstvo nekánonického zaobchádzania a zneužívania dôležitého znaku mníšskeho zasvätenia, akým habit nesporne je. „Kto komu dáva právo nosiť habit?“ – pýta sa páter Schachenmayr a upozorňuje na fakt, že stredoveká hagiografia je plná zmienok o zločincoch a utečencoch maskovaných v mníšskej kutni, aby sa tak vyhli trestajúcej ruke zákona.

Trest by si zaslúžilo aj počínanie „domácich pustovníkov“, ktorí prišli „do módy“ v období romantizmu. Šľachtické rody opantala nostalgia. V ich sídlach vyrastali pôsobivé aj menej vydarené kópie gréckych a rímskych zrúcanín. Hlavne, aby pôsobili staro. Čím staršie, tým lepšie...

Do tejto kategórie dobových bizarností patrili aj mníšske jaskyne, ideálne vrátane „nefalšovaného“ pustovníka. Takýto „záhradný pustovník“ (nemýliť si so záhradným trpaslíkom!) musel mať bradu, kríž a – ako inak – habit. Väčšina pseudo-eremitov najatých šľachtou *delectamenti causa*, teda z dôvodu zábavy, boli potulní herci. Či sa medzi nimi našli aj skutoční hľadači evanjeliových perál, je sporné. „Niektorí možno boli svätci, iní mohli byť žoldnieri, hľadať rozdiel je ťažké,“ uvažuje profesor Schachenmayr s objektivitou sebe vlastnou.

Liečivá moc habitu

Biblickým základom stredovekej náuky o liečivých účinkoch mníšskeho odevu je žena trpiaca krvotokom, ktorá sa dotkla okraja Pánovho rúcha s náležitou úctou, *piissime et religiosissime*.

Okraj šiat v starozákonných dobách predstavoval živú modlitebnú pamäť. Na leme židovského pláštá bývali našité šnúrkami so strapčkami. Tradovalo sa, že ich pôvod siaha až k Mojžišovi. Hospodin prostredníctvom svojho proroka prikázal Izraelitom, aby si našili na odev strapce, ktoré im budú pripomínať vernosť prikázaniam, spútanie hriechnej žiadostivosti a *desiderium sanctitatis*.

O spätosti úradného odevu s božskou mocou nepochybovali ani pohanovia. V Ríme sa verilo, že cisárovo rúcho dokáže uzdravovať chorých, nie je preto prekvapením, že Kristovi nasledovníci tieto teórie o duchovnej kráse sakrálného odevu ešte viac rozvinuli a s pomocou Ducha Svätého opravili úsudky polyteistov.

Pápež Ján XXII. udelil odpustky veriacim, ktorí pri stretnutí s mendikantnými mníchmi bozkávali ich habity. Svätý Otec nekonal svojvoľne a opieral sa o rôzne dobové svedectvá. Viaceré z nich považujeme aj s odstupom času za autentické.

V Salzburgu sa koncom 17. storočia zázračne uzdravili choré deti, ktoré miestna benediktínka prikázala obliecť do habitu opátky z 8. storočia svätej Erentrúdy. Predstava, že takmer deväťstoročnú tkaninu nechali mole na pokoji, si vyžaduje veľkú dávku viery. Zázrak zdokumentovaný salzburskými autoritami môžeme obdivovať na votívnom obraze z roku 1700. Teoretizovať o „magickej sile“ odevu v tomto prípade nie je správne. Salzburské udalosti sú predovšetkým svedectvom o úžasnej milosti, ktorou Boh môže naplniť odev mnícha či rehoľníka, pokiaľ to poslúži *ad fidem magnificandam*.

Habit je pre mnícha jedným z prameňov pokory.

Zdroj: Musée des Beaux-Arts d'Angers / commons.wikimedia.org

Františkáni prirodzene uctievali habit *Poverella* z Assisi, veriac, že cez odev môže pôsobiť svätosť jeho nositeľa. Svätosť je ako rieka s mnohými prítokmi, ktorá vyviera z jediného prameňa – Krista.

Cirkev považuje fragmenty z rehoľných šiat (*ex indumentis*) kanonizovaných osôb za relikvie druhého stupňa. V srbskom pravoslávnom monastieri Tumane každoročne prezliekajú do nového rúcha telo svätého askétu Zosimu Tumanského. Ostatky tohto sinajského mnícha, hesychastu a divotvorcu (*θαυματουργός*), ktorý zavítal na srbské územie v 14. storočí, sú pre miestnych veriacich predmetom hlbokej úcty. Odev sňatý z tela svätca miestni mnísi raz ročne rozstrihajú na menšie fragmenty, ktoré následne darujú rôznym pravoslávnym komunitám.

Byzantský Východ síce nepozná inštitút tretích rádov, ale princípy laického monasticizmu mu vôbec nie sú cudzie. Podľa svätého Jána Zlatoústeho sme všetci mníchmi, povolání naplňovať evanjeliové rady chudoby, čistoty a poslušnosti, *ubicumque simus*.

Desaťročná mníška

Portál Pravoslavie.ru priniesol v roku 2011 rozsiahly rozhovor s matkou Veronikou (Racheb), etnickou Arabkou, ktorá v ruskom konvente na Olivovej hore prijala mníšsku tonzúru (vo východoslovanskej terminológii *пострижение*, „postrihnutie“, v rumunskej praxi sa používa termín latinského pôvodu *tundere in monachism*). Pre vysvetlenie, pravoslávne mníšky sa titulujú „matka“, oslovenie „sestra“ býva v niektorých monastieroch vyhradené postulatkám a novickám (*послушница*), ktoré ešte nezložili večné sľuby.

Príbeh matky Veroniky odhaľuje okrem iného hlboký vzťah zasvätených osôb byzantského rítu k vlastnému habitu. Ten je zdrojom duchovnej útechy, akoby si mních obliekal samého Krista, pamätajúc na silu svojho krstu. List Galaťanom učí: „*Quicumque enim in Christum baptizati estis, Christum induistis*“ – „*Lebo všetci, čo ste pokrstení v Kristovi, Krista ste si obliekli*“ (Gal 3,27). Východný mních však počas svojej investitúry zďaleka nezakúsi len znásobené účinky krstných sľubov, prežíva tiež symbolický pohreb svojho ega.

„*Do nášho monastiera Nanebovstúpenia Pána som prišla ako osemročné dievča. Naša arabská rodina mala grécke korene a priezvisko Racheb znamená v arabčine kláštorň,*“ spomína matka Veronika. „*Všetci mi hovorili, že dievčatá by sa mali hrať s bábikami a nemyslieť veľmi na*

mníšstvo. Mala som sotva deväť alebo desať rokov, a predsa som všetkých naivne nútila, aby ma obliekli za mníšku. Raz som oslovila matušku (igumenku, matku predstavenú, pozn. naša) Tamaru a spýtala som sa jej, kedy sa konečne stanem mníškou. Matersky ma pohladila po hlave a povedala: Na teba je ešte priskoro, si ešte len dievčatko... Skoro som sa rozplakala od urážky, tak veľmi som si priať byť dospelá! Potom mi matuška Tamara darovala veľkú bábiku. Potajme som jej ušila kompletný mníšsky odev. Bábiku som ukázala predstavenej a prosebne, no aj trochu prefíkane, som zahlásila: „Pozrite sa, aj moja bábika Tatiana už bola postrihnutá (tonzúrovaná, pozn. naša) na mníšku, to len ja stále čakám!“ Pri pohľade na bábiku odetú v dôstojnom habite sa predstavená usmiala, zavolala krajčírku sestru Zuzanu a požiadala ju, aby mi ušila bielu kláštorňú pokrývku hlavy – apostolnik. Povedala mi: „Začnime s týmto.“

Jekaterina Konstantinova v čiernom apostolniku.

Zdroj: commons.wikimedia.org

To znamená, že v pravoslávnom prostredí sa pred pár desaťročiami vyskytol prípad zbožného a vyspelého desaťročného dievčaťa, ktorému bolo udelené požehnanie nosiť *apostolnik* (апостольник) – veľkorozmerný ženský mníšsky závoj čiernej, menej často bielej farby, po grécky *epimandylion* (επιμανδύλιον).

Pravoslávna Arabka zakúsila na vlastnej koži blahodarné trne z ruže trpezlivosti. Na plnosť mníšskeho stavu čakala desaťročia. Do riasoforátu (prvý stupeň byzantského mníšstva) bola prijatá až vo svojich tridsiatich troch rokoch. To však nič nemení na skutočnosti, že dvadsaťtri rokov žila ako laická mníška (zasvätená Bohu súkromne, bez verejných sľubov) s právom nosiť ženský *podriasnik* (dlhé čierne spodné rúcho) a závoj *apostolnik*.

V pokračovaní článku čaká na čitateľov výlet do sveta stredovekých pútnikov a laických bratstiev. Kedy mohli nosiť *sacra vestimenta monachorum*? Aké sú jazykové odtiene latinského slova *habitus*, a prečo sa kontroverzia okolo mníšskych habitov dostala až na Napoleonov pracovný stôl? A dozvedia sa aj to, ako vyzerali posvätné taláre byzantských chrámových spevákov pred pádom Konštantínopola.

URL adresa článku: <https://christianitas.sk/mnissky-habit-a-laici-prva-cast/>